

A túl hűséges Ruszlán

A jószemű Sartre még a hatvanas években fölfigyelt a szovjet írók szintelen-szagtalan tömkelegében az egyik szerzőre: „Vlagyimov fiatal és rendkívül érdekes író, aki néhány éven át élt és dolgozott együtt a halálszokkal és parasztokkal, de korántsem azért, hogy később leírja életüket, hanem csupán azért, hogy megossza munkájakat. Ezt az író – véleményem szerint – mindenekelőtt az az óhaja különbözteti meg, hogy az igazat akarja írni.”

Vlagyimov első két könyve, a nálunk is megjelent *Az igazi érc* és még inkább *A hallgatás három perce* nem arról a mitológizált, csupán brosúrákban szereplő munkásosztályról szól, amely állítólag a hatalom birtokosa, keményöklű, elvhű és gerinces – hanem azokról az esendő sofőrökről és tengerészekről, akik képtelenek elfogadni szürke, sivár életüket, és örültségekre s képesek, csak hogy valamiképp megtörjék az örjítő egyhangúságot.

Vlagyimov már ismert író, „reménység” volt, amikor megemlítette Tvardovszkijnak, hogy elbeszélést írna egy lágerkutyáról. A kiváló irodalom-szervező és jó költő szemvillanás alatt észrevette a vázlat gyengéjét: „maga nem játszotta meg a kutyát, pedig annak is megvan a maga tragédiája” – mondta Vlagyimovnak. Ebből a sugalmazásból kerekedett ki „A hűséges Ruszlán” vagy magyar címén az *Egy örkutya története*. Az új Vlagyimov-könyv azonban már csak külföldön jelenhetett meg.

A kutya a leghálásabb irodalmi témák közé tartozik: éppen csak meg kell mutatni, milyen okos, milyen hűséges az emberhez, hogyan egészíti ki gazdáját sajátos tudományával, érkeivel. Itt talán elég, ha Kántor nyomozókutyára utalunk, „akiről” könyvek készültek, meg egy egész filmsorozat. De mi van akkor – kérdezi Vlagyimov –, ha a kétféle parancsnok rosszra tanítja a kutyát; ha olyan munkát végeztet vele, adott esetben a táborlakók őrzését és megfélemlítését bizza rá, amit erkölcsellenes, gonosznak tartunk? Ebben az esetben a félrevezetett kutya minden jó tulajdonsága, pontossága, hűsége, gyorsasága, szimata az ellenkezőjére fordul. És minél jobban igyekszik Ruszlán a megváltozott körülmények között (a tábor felszámolása után) is betartani, amire „nevelték” – pontosabban dresszírozták – annál iszonytatóbb, amit tesz és amit „gondol”.

Vagyis az olvasó, aki korábbi könyvekből – talán elég, ha most Jack Londont említjük – azt szokta meg, hogy gyönyörködje a kutya sajátos logikájában, és a valóságot furcsán tükröző látomásaiból kiszűrje, mi az, ami ténylegesen történt, most arra kényszerül, hogy

szembeszálljon a kedvelt állat „morfondírozásaival”, szörnyülködje azok végkövetkeztetéseinek.

Ruszlán azt tanulta, hogy az embereknek szögesdrót mögött, lágerekben kell élniük, szigorú rendben; neki pedig ráncba kell szednie ezeket a „szemeteket, gazembereket”, „kurvákat” és „fasisztákat”, akik örökké szökésen törnek a fejüket. Most, hogy a tábor oszlopait érhetetlen módon kidöntötték, és a kutyákat szélnek eresztették, a sértett világrendet csak úgy lehet helyreállítani – véli Ruszlán –, ha a szögesdrótot minél messzebb viszik, körülkerítik vele az erdőt, a települést, az állomást, de még a rendhagyóan világító holdat is. „De hogyha a világ olyan óriási, akkor hány karót kell levetni, hány súlyos drótköteget kell letekerni? Vagy talán az is lehetséges, hogy eljött az idő, amikor szögesdróttal kerítés nélkül lehet élni, egyetlen, közös, boldog zónában?”

Nem, ez lehetetlen, dönti el a kutya, hiszen akkor mindenki oda menne, ahová kedve tartja, és végül is nem lehet mindenki

Szilánkok egy gránitoszlopról

Jelen lenni egyidejűleg két dimenzióban – kivételes költői adottság. Pontosabban: belépő a kivételes tehetségű költők közé. Múlt és jelen egymásra vetítésével szólni népről, sorsról, hazáról, egyszerre fel- és megidézni az idő legsúlyosabb pillanatait, azokat, amelyek fölött éppúgy átgördülnek ugyan a hétköznapiak, mint jeltelen társaikon, de amelyek mégis örökre *kizökkenve* állóképpé merednek tudatunkban; költői egyidejűség.

A tartás evangéliumaként (is) kellene olvasnunk ezt a verseskötetet. Ma, amikor a megnyílt zsilipeken át egyszerre ömlik tiszta szó s a régít felváltó új hazugság, s csak kapkodjuk a fejünket, látva: a *pangás éveiben* ki mindenki volt itt *partizán*, s ha mindentől furcsa érzésünk támad, akkor vegyük kézbe ezt a kötetet. A tartás evangéliumát.

A történelmi katarzisosk ilyen mély átélése csak akkor lehetséges, ha a levert forradalmak súlyát, a bujdosó idők félelmeit saját időnként éljük át. Adtak-e erre lehetőséget az elmúlt évtizedek? Adtak – jelentsük ki lakonikusan. S ha divatjarmultak akarunk lenni, tegyük hozzá: *no comment*.

„... életem sorssá kezd válni, s én ebből azt szeretném versbe menteni, ami másokéval is közös.” Első könyve borítójára írta e sort, s az idő kegyes volt hozzá: engedte bizonyítani.

mellé őrzökutyát állítani, hiszen ember sok van, jó őrzökutya meg kevés. A megoldás mégiscsak az egész világot körülfontó szögesdrót...

A könyv háborzongató poénal zárul – nyilván a valóságban is megtörtént esetről van szó, ez lehetett Vlagyimov alkotóindítéka – a megmaradt kutyák megtámadják a sok-sok év után érkező üdülőket, és megharapják a sorból kilógókat, ahogyan valamikor tanulták... A jelenet éppoly nevetséges, mint amennyire visszataszító. A jelzés több mint szembeütő: a világ forog, változik, de a régi beidegződések, dresszírozások elevenen hatnak, tovább pusztítanak.

Bármennyire követi is Vlagyimov Ruszlán fura gondolatmenetét, végig tudjuk, hogy a könyv nem erről az egy kutyáról és nem is a kutyákról szól...

Bakcsi György

(Georgij Vlagyimov: *Egy örkutya története*. Magvető. Fordította: Árvay János. 166 oldal, 60 Ft.)

Egy sakkjátékos bukása

„Irodalmi piperkőc”, írta róla nem is olyan régen, de még a „pangás” éveiben egyik szovjet kritikusa. Egyértelmű megbélyegzés ez? A piperkőc legáltalább választékosan öltözködik, ad magára, van izlése.

Nabokov nem küzdött túlságosan, sőt olykor készséggel magára vállalta a többi stempel, kirohanást, vádat is. Valóban gyűlölte a totalitarizmust, annak minden válfaját, ezért menekült el emigrációja első színhelyéről, Berlinből is (Hitler elől) Párizsba, majd tovább Amerikába. A bolyongás, a folytonos úton levés azonban élet-elemévé vált, sőt műveinek is jellemző sajátossága. Genfben érte a halál egy patinás szállóban, 1977-ben.

Gögösen, dacosan l'art pour l'art ironak vallotta magát, Csehovhoz hasonlóan megvetette, kinevette az irodalmat aktuálpolitikai célok szolgálatába állító, a műveket ilyen mércével mérő íróársakat, kritikusokat. Pornográfia? Megkapta ezt a bélyeget is a *Lolita*-ért, melynek világhírnevét köszönhette. Egyes szovjet kritikusi szerint ez már az orosz emigr-

rás irodalom mélypontja, abn szolút perverzio, a teljes csőd volt. Akik olvasták, tanúsíthatják, félreérti, aki ezt olvassa ki belőle.

Nyugaton sokan Prousttal, Joyce-szal, Kafkával állítják egy sorba, sőt – kétségtelenül elvetve a sulykot – azt mondják, egymaga többet ér, mint az egész szovjet irodalom! A nyugati irodalom hatása kimutatható nála, de a mélyréteg, az élményanyag gyökerei, a műveltség természete, világlátása eltéveszthetetlenül orosz.

A *Végzetes végjáték* Berlinben íródott, szerzője anyanyelvén. Ez az első regénye, mely hazájában (1986-ban) megjelent. Azóta sorra adják ki írásait, jóllehet életműve nagyobb része az oroszul olvasók számára még hozzáférhetetlen.

A regény eredeti címe: *A Luzsin-védelem*. Nabokovról köz tudott, hogy sokféle hobbija között élkelő helyet foglalt el a sakk. Úzte is, tanította is, feladványokat is készített. Hőse, Luzsin is nagymester (már ebben is tetten érhető az önéletrajziség), de a regény több mozzanata is kétséget kizáróan utal arra, hogy Luzsint részben önmagáról mintázta. A regény arról szól, hogyan lesz egy csöndes, magányos, félszeg, állandóan a gúny tárgyává tett fiúcskából sakkzseni, ünnepelet nagymester, aki számára más nem létezik, csak a sakk; hogyan él meg egy szerelmet, házasságot, s végül hogyan roppan össze, örül meg ebben a mesterséges világban, azok között a falak között, melyek lebonthatatlanul köré épültek.

A sakk helyébe a művészetet állítva alighanem helytálló a megállapítás, hogy a könyv ebben az értelemben is önvalomás, a művészsors dilemmája, a művészet és az élet, helyesebben művészet vagy élet kérdéseinek nabokovi feldolgozása. „Mi van a világon a sakkon kívül? Kód, ismeretlenség, nemlét...” – így töpreng Luzsin. Az élet ködös mivolta az egyik, a sakk világossága, egyszerűsége a másik oldalon. Az élet, mint egy félelmetes, ellenséges valami, a hajdani iskolásfiú rettegése társai gúnyolódásától, sértéseitől, s ezzel szemben a sakk, mint biztos támasz, menedék, öngazolás. A Luzsin-védelem azonban nem véd meg – amikor ez tudatosul a hősen, kivetni magát az ablakon. A valóságos világ s a képzelt világa összezsugorít a sakk „mikro”-világa összeomlik a „makro”-világ megpróbáltatásai alatt.

Lehet, hogy Thomas Mann mélyebben, filozofikusabban dolgozta föl ugyanezt a problémát, de ennek a könyvnek sajátos íze, varázsa van.

T. Kovács Péter

(Vladimir Nabokov: *Végzetes végjáték*. Európa Zsebkönyvek. 224 oldal, fűzve 58 Ft.)